

NAJ OSTANEM ALI GREM? VLADNE KOALICIJE IN KOALICIJSKI SPORAZUMI V SLOVENIJI MED LETOMA 1990 IN 2018**

Povzetek. V koalicijskih vladah stranke pogosto sklenejo koalicijske sporazume. Sporazumi imajo več funkcij, med njimi je za namen upravljanja in zagotovitve preživetja vladnih koalicij praviloma mogoče najti tudi mehanizme za preprečevanje in zmanjšanje ter tudi možnosti za razreševanje konfliktov med koalicijskimi partnerji. Slovenija ima dolgoletne izkušnje s koalicijskimi vladami in številnimi konflikti v njih. Namen članka je analiza koalicijskih sporazumov v Sloveniji med letoma 1990 in 2018, še zlasti pa umestitev omenjenih mehanizmov v te sporazume.

Analiza je razkrila, da je – kljub izraziti prevladi javno-političnega področja v koalicijskih sporazumih – v njih mogoče zaslediti tudi vedno večji poudarek na mehanizmih za preprečevanje in zmanjšanje konfliktov, v manjši meri pa so se skozi čas dodatno razvijali tudi mehanizmi razreševanja konfliktov med koalicijskimi partnerji.

Ključni pojmi: koalicijski sporazum, vlada, koalicija, konflikt, Slovenija

Uvod

Koalicijske vlade so prevladujoča oblika vlad v povojni Evropi (Blondel et al., 2007; Müller et al., 2008). Tako tudi velik raziskovalni interes za vladne koalicije ni presenečenje in preučevanje vladnih koalicij v posameznih državah se je začelo v večji meri razvijati v 50. in 60. letih 20. stoletja, širše in sistematizirane mednarodno primerjalne študije pa so vzniknile šele desetletje zatem.

Arco Timmermans (1998) ter Wolfgang C. Müller et al. (2008) ugotavljajo, da sta bili glavni raziskovalni vprašanji dolgo časa rojstvo oziroma oblikovanje vladnih koalicij ter njihovo trajanje oziroma smrt, medtem ko je vprašanje, kaj se dogaja v obdobju med tema dvema točkama, pozornost

* Dr. Alenka Krašovec, profesorica, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Slovenija; Dr. Tomaž Krpič, sociolog in teatrolog, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Slovenija.

** Izvirni znanstveni članek.

raziskovalcev pritegnilo šele v 90. letih 20. stoletja. Faza življenja vladnih koalicij je praviloma daljša, kot sta fazi njihovega oblikovanja in ukinitve. Predvsem pa te faze vladnih koalicij niso medsebojno neodvisne (Timmermans, 1998). Med drugim jih povezujejo koalicijski sporazumi, ki na vsako od faz tudi pomembno vplivajo.

Kot pravita Müller in Kaare Strøm (2008), so vse koalicijske vlade osnovane na nekem začetnem sporazumu med (prihodnjimi) partnerji. Koalicijski sporazumi imajo več funkcij, Timmermans (1998: 423) izpostavlja simbolično funkcijo, funkcijo postavljanja tematik in javnih politik na dnevni red, funkcijo preprečevanja oziroma zmanjševanja možnosti konfliktov in funkcijo razreševanja konfliktov med koalicijskimi partnerji (t. i. proceduralno funkcijo). Med koalicijskimi partnerji namreč vedno prihaja do rivalstev, ki so vir konfliktov med njimi (Andeweg in Timmermans, 2008). Konflikti lahko vzniknejo med posameznimi ministrstvi oziroma ministri ali pa med koalicijskimi strankami (Andeweg, 1988). Čeprav je prve vrste konfliktov v vladnih koalicijah več, so za delovanje vladnih koalicij in njihovo preživetje nevarnejši konflikti med koalicijskimi strankami (Andeweg in Timmermans, 2008: 277), pri čemer ne gre zanemariti dejstva, da se konflikti med posameznimi ministrstvi oziroma ministri lahko stopnjujejo v konflikte med koalicijskimi strankami (Moury in Timmermans, 2013). Ker so medstrankarski konflikti drugi najpogostejši razlog za končanje koalicijskih vlad (prvi razlog je razpis rednih volitev zaradi izteka zakonodajnega obdobja (Müller in Strøm, 2000: 586)), je za upravljanje in zagotovitev preživetja vladnih koalicij nujno potrebno, da koalicijski sporazumi vsebujejo mehanizme za preprečevanje in zmanjšanje ter tudi možnosti za razreševanje konfliktov med koalicijskimi partnerji. Vlade naj bi v koalicijske sporazume v večji meri vnašale mehanizme preprečevanja oziroma zmanjševanja možnosti konfliktov (med strankami ali med ministrstvi/ministri), saj je to najbolj učinkovit način zagotavljanja trajanja koalicijskih vlad, v manjši meri pa mehanizme razreševanja konfliktov (Andeweg in Timmermans, 2008: 269). Različni avtorji (Andeweg in Timmermans, 2008; Bowler et al., 2016; Krauss, 2018) koalicijski sporazum vidijo kot najpomembnejši mehanizem preprečevanja oziroma zmanjševanja možnosti konfliktov, saj poskušajo vladne stranke z oblikovanjem teh sporazumov vnaprej identificirati (potencialne) konflikte, o njih razpravljati, se o njih dogovoriti ter jih tako umiriti še pred nastopom delovanja koalicijske vlade. Ena od strategij, ki jo vladne stranke v tem pogledu lahko tudi uporabijo, je, da identificirane (potencialne) konfliktne situacije ali teme eksplicitno izločijo z dnevnega reda delovanja koalicijske vlade, se pravi, da se dogovorijo, da jih ne bodo postavljali na dnevni red ali celo o njih razpravljali (Timmermans in Moury, 2006).

Kljub opisani pomembnosti za upravljanje življenja in zagotovitev preživetja vladnih koalicij so bili mehanizmi preprečevanja oziroma zmanjševanja

možnosti in razreševanja konfliktov med koalicijskimi partnerji kot del koalicijskih sporazumov deležni majhne pozornosti raziskovalcev (Bowler et al., 2016).

Vse vlade v Sloveniji v času po prvih večstrankarskih volitvah so bile koalicije več strank. Značilnost vladnih koalicij v Sloveniji je, da so jih v času njihovega delovanja zapuščale posamezne stranke (Zajc, 2009; Krašovec in Cabada, 2013). Svoj konec je večina koalicijskih vlad v obdobju 1990–2018 (glej Tabelo 1) dočakala zaradi nepremostljivih konfliktov med strankami (razlog za konflikt so bili posamezne politike, kadrovska vprašanja ali osebni razlogi). Kljub temu tudi Slovenija ni izjema v manku preučevanja koalicijskih sporazumov in zlasti mehanizmov za preprečitev oziroma zmanjševanje in razreševanje konfliktov med koalicijskimi strankami.

Namen tega članka je analiza koalicijskih sporazumov v Sloveniji, zlasti pa umestitev omenjenih mehanizmov v te sporazume. Ob tem predvidevamo, da izkušnje s koalicijskimi sporazumi in že skoraj tradicionalno izstopanje strank iz koalicijskih vlad predstavljajo pomembno negativno izkušnjo, ki kasneje določa naraščanje obsega koalicijskih sporazumov ter znotraj njih pomembnosti mehanizmov preprečevanja oziroma zmanjševanja možnosti in razreševanja konfliktov v koalicijah (De Winter et al., 2000).

Pomen in značilnosti koalicijskih sporazumov

Razumevanj tega, kaj so koalicijski sporazumi, je kar nekaj. Če Timmermans (2003) vidi koalicijske sporazume kot formalizirane in pisne sporazume¹ med dvema ali več političnimi strankami, do katerih pride v obdobju oblikovanja vlade, Strøm in Müller (1999), Lieven De Winter et al. (2000), Müller in Strøm (2008) med koalicijske sporazume prištevajo tudi neformalizirane in ustne dogovore med koalicijskimi partnerji. Se pa avtorji strinjajo, da so koalicijski sporazumi zasebni aranžmaji oziroma dogovori med strankami, ki zakonsko ne vežejo političnih strank, ministrov in poslancev (Müller in Strøm, 2008). Njihova izvršitev tako ni odvisna od zakonske prisile, ampak je notranja zadeva vlade in je za njihovo izvršitev treba zagotoviti politična sredstva (Timmermans, 1998; Strøm in Müller, 1999). Kljub temu pa so sporazumi najbolj avtoritarni dokumenti, s katerimi se stranke prostovoljno (samo)omejujejo pri svojem delovanju (Strøm in Müller, 1999; Müller in Strøm, 2008).

Koalicijski sporazumi so razumljeni tudi kot najbolj splošno orodje koordinacije, ki ga oblikujejo stranke, preden vstopijo v sodelovanje v

¹ Timmermans (2003) med koalicijske sporazume ne prišteva t. i. sporazumov podpore, s katerimi si stranke v vladi (oziroma vlada) zagotavljajo le parlamentarno podporo neke zunanje stranke/strank (strank, ki formalno niso članice vlade).

izvršilni veji oblasti. Namen sporazumov je, da prepričajo stranke v medsebojno sodelovanje in oblikovanje skupnih pričakovanj (Strøm in Müller, 1999) oziroma da zagotovijo, da z njihovo pomočjo partnerji lahko sedijo in delujejo skupaj, čeprav se na mnogih točkah razlikujejo (Timmermans, 2006). Kljub določenim razlikam v razumevanju koalicijskih sporazumov pa so sporazumi nedvomno rezultat medstrankarskih in tudi znotrajstrankarskih pogajanj ter so povezava med oblikovanjem vlade in njenim življenjem (Timmermans, 1998: 409). Čeprav je dolgo časa vsaj v delu strokovne in politične javnosti prevladovalo prepričanje, da so koalicijski sporazumi prazne črke na papirju, so empirične raziskave v zadnjem času pokazale, da taki sporazumi pripomorejo k učinkovitosti dela vlad (glej Moury in Timmermans, 2013) oziroma da imajo sporazumi sistematičen vpliv na daljše trajanje vlad (glej Krauss, 2018).

Tako kot imajo koalicijski sporazumi lahko številne funkcije so lahko tudi namenjeni različnim javnostim.² Müller in Strøm (2008) ugotovljata, da so koalicijski sporazumi sicer v osnovi namenjeni odnosom med strankami v koaliciji, a so lahko oblikovani tudi z namenom uporabe v posameznih vladnih strankah. Tako imajo koalicijski sporazumi dve javnosti: a) notranjo javnost, ki jo predstavljajo volivci in člani posameznih koalicijskih strank; v tem pogledu koalicijski sporazumi pomenijo obvezo, na katero se (lahko) voditelji koalicijskih strank sklicujejo, ko pri posameznih vprašanih naletijo na morebitni odpor med volivci in člani njihovih strank; b) zunanjo javnost, ki jo predstavljajo voditelji in predstavniki drugih koalicijskih strank; v tem pogledu so koalicijski sporazumi namenjeni zagotavljanju standarda komuniciranja in delovanja med njimi ter zagotavljanju podpore dogovorjenim odločitvam.

Podatki za evropske države razkrivajo, da sicer ni nujno, da koalicijske vlade oblikujejo koalicijske sporazume, a jih je velika večina oblikovala, pri čemer pa je oblikovanje teh sporazumov v mnogih državah pravilo, v nekaterih pa izjema, se pa sicer kaže jasna težnja vedno večje uporabe koalicijskih sporazumov skozi čas (Müller in Strøm, 2008; Krauss, 2018). Poleg tega so bili koalicijski sporazumi tipično uveljavljeni po nekaj letih izkušenj s koalicijskimi politikami (Müller in Strøm, 2008).

Pri preučevanju koalicijskih sporazumov je pogosto izpostavljeno vprašanje njihovega obsega, in tu je potrebno upoštevati, da so nekatera okolja za sklepanje sporazumov relativno preprosta, nekatera pa izrazito kompleksna, in tudi tovrstne značilnosti okolij lahko vplivajo na obseg sporazumov (Müller in Strøm, 2008). Vprašanje obsega sporazumov pa ima vsaj dva možna vidika.

² *Ne gre pozabiti niti vprašanja, ali so koalicijski sporazumi dostopni splošni javnosti. Čeprav so bili koalicijski sporazumi v Sloveniji v 90. letih 20. stoletja dostopni le na prošnjo, je bilo temu verjetno tako le zaradi vprašanja, kako v času, ko internetna tehnologija še ni bila razširjena, tovrstne dokumente narediti lahko dostopne s preprostim klikom na spletno stran vlade – tako kot je primer v novejšem obdobju.*

Najbolj preprost vidik obsega koalicijskih sporazumov je ugotavljanje, kako dolgi so oziroma koliko besed ti sporazumi vsebujejo (Indridason in Kristinsson, 2013). Müller in Strøm (2008) sta razkrila, da se dolžina koalicijskih sporazumov bistveno razlikuje med posameznimi državami ter tudi znotraj njih (od dobrih 200 besed do več kot 40.000 besed). Pri tem pa število strank v vladni koaliciji in njena ideološka sestava ne vplivata (pomembno) na dolžino sporazuma, a je ob tem zanimivo, da se v primerih, ko isti predsednik vodi več koalicijskih vlad, kaže težnja k večji dolžini sporazumov (Moury in Timmermans, 2013: 123). Müller in Strøm (2008) ob tem opozarjata, da tudi ni moč (nekritično) povezovati večje kompleksnosti pogajalskega okolja z večjo dolžino koalicijskih sporazumov.

Kot ugotavljata Strøm in Müller (1999), pa naj bi bila dolžina koalicijskih sporazumov odvisna od dolžine zakonodajnega obdobja – bolj ko se vlada oblikuje na začetku tega obdobja, večja naj bi bila verjetnost, da bodo koalicijski partnerji pripravljeni vložiti več napora in časa v oblikovanje daljših sporazumov, medtem ko naj bi se za kaj takega v primeru le dokončanja teh zakonodajnih obdobj partnerjem ne zdelo vredno vlagati veliko časa in energije v oblikovanje koalicijskih sporazumov. Tako naj bi t.i. tehnične ali prehodne vlade imele sklenjene najkrajše sporazume ali pa bi bile sploh brez njih (Müller in Strøm, 2008).

Kot ugotavljajo De Winter et al. (2000), naj bi se, kljub nelinearnosti tega pojava, kazala splošna težnja po povečevanju dolžine koalicijskih sporazumov, predvsem zaradi a) širjenja dejavnosti vlad, kar naj bi povzročilo potrebo po sklepanju dogovorov med partnerji tudi o področjih, na katerih v preteklosti vlada ni imela možnosti vpliva, zato niso bile predmet dogovarjanja; b) močnega vpliva preteklih izkušenj – obstaja težnja, da se v koalicijskih sporazumih obdrži večina tistega, kar je v njih že bilo, in se na podlagi preteklih (slabih) izkušenj vanje vključi še dodatna vprašanja in področja.

Drugi vidik obsega koalicijskih sporazumov zajema vprašanje, koliko sklopov je vključenih v koalicijske sporazume. Ponavadi govorimo o treh širših sklopih (Müller in Strøm, 2008):

- a. javnopolitični sklop (stališča koalicijskih strank do javnih politik oziroma javne politike, ki jim bo vladna koalicija v času trajanja mandata namenila pozornost);
- b. razdelitev položajev (dogovor o razdelitvi ministrskih ali drugih pomembnih položajev med strankami);
- c. določitev procedur oziroma pravil delovanja (procedure oziroma pravila delovanja in odločanja v vladnih koalicijah, mehanizmi za preprečitev oziroma zmanjševanje možnosti in razreševanje konfliktov).

Kot ugotavljata Müller in Strøm (2008), koalicijski sporazumi v evropskih državah praviloma vsebujejo vse tri sklope, a se razlikujejo po pozornosti,

ki jo namenjajo posameznim sklopom. Razdelitev položajev je bila v preteklosti pomembnejša sestavina koalicijskih sporazumov, kot je v novem tisočletju (Müller in Strøm, 2008). Kljub temu da to področje ni nujno del koalicijskih sporazumov, pa to še zdaleč ne pomeni, da vprašanje razdelitve položajev v koalicijskih vladah ni pomembno. Pri tem je potrebno upoštevati, da ta sklop praviloma zajema razdelitev ministrskih in nekaterih drugih visokih političnih in uradniških položajev med strankami, pa tudi nekatere pomembne položaje v gospodarstvu (če ima država v podjetjih svoje deleže – bodisi posredno bodisi neposredno). Kot pravita Strøm in Müller (1999: 268), se zdi, da se stranke celo malo sramujejo pisanja o tako obsežni razdelitvi položajev v koalicijskih sporazumih in ga raje zadržijo v zasebnosti ali neformalnosti.

Ker naj bi bili koalicijski sporazumi prvenstveno javnopolitični paketi in javnopolitični dokumenti (De Winter et al., 2000: 329), ne preseneča, da v mnogih državah ta sklop močno prevladuje v koalicijskih sporazumih (Müller in Strøm, 2008). Z vključitvijo javnih politik se v sporazume postavlja dnevni red politik vladne koalicije. Določijo se javne politike, o katerih bo vladna koalicija razpravljala ali jih posredovala v zakonodajno obravnavo. Praviloma se vladne koalicije že v koalicijskih sporazumih natančneje dogovorijo o rešitvah pri več javnih politikah (Müller in Strøm, 2008). Koalicijski partnerji se lahko dogovorijo tudi samo o omembi in ne natančnejši razčlembi javnih politik, vendar v takem primeru praviloma nastanejo težave v izvajanju sporazuma.³ V primerih, ko imajo koalicijski partnerji močan interes glede določene javne politike in nasprotna si stališča o njej, pa je možen tudi dogovor, da o njej ne bodo razpravljali ali jo dali na dnevni red. Možna rešitev položaja, ko vladne stranke ne najdejo skupnih pogledov na politike, je tudi, da v sporazumu določijo, kako se bo različne poglede na neko javno politiko ali celo konflikte zaradi nje v času trajanja vladne koalicije poskušalo razreševati (Timmermans, 2006).

Ko govorimo o določitvi načinov oziroma procedur in pravil delovanja v koalicijskih sporazumih, dejansko govorimo o mehanizmih, s pomočjo katerih vladne stranke regulirajo kompleksne vzorce sodelovanja in usklajevanja v koalicijskih vladah. Stranke namreč želijo preprečiti ali zmanjšati možnosti konfliktnih situacij, če pa do njih pride, želijo imeti vzpostavljene mehanizme za njihovo razreševanje. Ker so koalicijski sporazumi vedno nepopolni, saj ne morejo (ne glede na njihovo dolžino, formalnost, specifičnost ali celovitost) pokriti vseh vidikov delovanja vladne koalicije, je problem nepopolnosti rešen z dogovorom partnerjev o procedurah oziroma pravilih delovanja. Namesto opredelitve vsebine se v sporazumu določi mehanizem,

³ Kot je pokazala analiza, se je večina konfliktov v koalicijskih strankah pojavila okoli javnih politik, ki so bile v sporazumih le ohiplno omenjene (Timmermans in Moury, 2006).

ki bo uporabljen za dosego skupnega stališča (Strøm in Müller, 1999: 273). Zaradi pomembnosti tega sklopa ni presenetljivo, da so tovrstna določila praviloma vključena v koalicijske sporazume (Müller in Strøm, 2008), skupaj z opredelitvijo akterjev, ki pri tem sodelujejo (Andeweg in Timmermans, 2008). Ali kot pravijo Shaun Bowler et al. (2016: 1276), mehanizmi preprečevanja in razreševanja konfliktov so tako strateško pomembni za delovanje vladnih koalicij, da bi jih morali imeti za del samoumevnih mehanizmov (*toolboxa*) za upravljanje koalicijskih vlad.

Določitev procedur oziroma pravil delovanja v vladnih koalicijah ima praviloma tri pomembne vidike. Prvi vidik se nanaša na določitev sprejemanja odločitev v vladnih koalicijah, pri katerih se praviloma uveljavi večinsko odločanje. Drugi vidik se navezuje na pravila zagotavljanja t. i. koalicijske discipline, zlasti pri sprejemanju zakonodaje, vendar pogosto tudi pri drugih parlamentarnih aktivnostih, na primer pri delu preiskovalnih komisij parlamentov ali pri postavljanju vprašanj predsedniku vlade in ministrom in interpelacijah o njihovem delu. Tu se navežemo že na tretji vidik; Andeweg in Timmermans (2008) pravita, da naj bi bil koncept koalicijskega vladanja vzpostavljen na podlagi ideje preprečevanja oziroma zmanjševanja možnosti konfliktov, v manjši meri pa njihovega razreševanja. Timmermans in Andeweg (2000) ter Andeweg in Timmermans (2008) so identificirali nekaj vrst mehanizmov preprečevanja in razreševanja konfliktov v vladnih koalicijah, in sicer so: a) notranji mehanizmi oziroma arene, v katerih sodelujejo le ministri in predsednik vlade; b) zunanji mehanizmi oziroma arene, v katerih sodelujejo akterji, ki niso ministri in predsednik vlade, na primer srečanja vodij poslanskih skupin koalicijskih strank, srečanja predstavnikov strank; c) mešani mehanizmi oziroma arene, ki vključujejo oba že omenjena tipa akterjev, najpogosteje pa so to primeri srečanj ministrov, predsednikov strank ter vodij poslanskih skupin ali srečanj ministrov z vidnimi oziroma pomembnimi predstavniki strank (glej Andeweg in Timmermans, 2008). Vladne koalicije lahko seveda oblikujejo še druge mehanizme, je pa praviloma v koalicijskih sporazumih mogoče zaslediti soobstoj več tovrstnih mehanizmov (Andeweg in Timmermans, 2008). Raziskovalci so ugotovili tudi, da je uporaba določenih mehanizmov preprečevanja in razreševanja konfliktov značilna za posamezna področja javnih politik, poleg tega tudi "globina" konflikta določa mehanizem razreševanja konfliktov – za razreševanje najglobljih konfliktov se tako praviloma uporabljajo zunanji ali mešani mehanizmi oziroma arene (Andeweg in Timmermans, 2008: 278). Ne gre pa pozabiti, da arene, v katerih konflikt nastane, niso nujno tudi arene razreševanja tega konflikta (Timmermans in Moury, 2006).

Vladne koalicije v Sloveniji

Slovenija je za volitve v spodnji dom parlamenta (državni zbor) uzakonila proporcionalni volilni sistem. Upoštevajoč vpliv volilnih sistemov na značilnosti strankarskih sistemov in sestavo vlad (Duverger, 1986; Laver in Schofield, 1990; Norris, 2004) ne preseneča, da so bile vse dosedanje slovenske vlade koalicije več strank.⁴

Ko govorimo o vladah, je nujno potrebno določiti merila za določitev njihovega trajanja oziroma merila, kdaj lahko govorimo o novi vladi. V politološki literaturi so bila oblikovana in sprejeta tri taka merila. Tako lahko govorimo o novi vladi, ko a) se zamenja strankarska sestava vlade; b) se zamenja predsednik vlade; c) se konča zakonodajni cikel oziroma so izvedene nove volitve (Blondel et al., 2007; Müller et al., 2008). Upošteva ta tri merila lahko ugotovimo, da je bilo v Sloveniji skupaj 18 vlad in samo 5 jih je svoj konec doživelo zaradi rednih volitev v državni zbor. Samo ena vlada, in sicer tista pod vodstvom Janeza Janše v obdobju 2004–2008, je delovala celotno zakonodajno obdobje v enaki strankarski sestavi in pod vodstvom istega predsednika vlade ter konec svojega mandata dočakala zaradi rednih volitev v državni zbor.

Ob analizi vladnih koalicij v Sloveniji se izkaže, da so vse slovenske parlamentarne stranke, z izjemo Slovenske nacionalne stranke (SNS), v neki obliki formalno izkusile sodelovanje v vladnih koalicijah. V obdobju vladnih koalicij pod vodstvom Liberalne demokracije Slovenije (LDS) je namreč ta kot glavna stranka vladnih koalicij trikrat podpisala bilateralne oziroma separate sporazume o sodelovanju s posameznimi strankami. V obdobju 1992–1996 so LDS, Socialdemokratska stranka Slovenije (SDSS) ter Slovenski krščanski demokrati (SKD) podpisali koalicijski sporazum, medtem ko je LDS z Združeno listo socialnih demokratov (ZLSD) podpisala tak sporazum ločeno (SKD namreč ni želela podpisati sporazuma o sodelovanju z nekdanjo komunistično stranko). Dejansko je le peščica ljudi vedela, da SKD nima neposredno podpisanega koalicijskega sporazuma z ZLSD (Prunk, 2006), slednja pa je imela v vladi ministre. V naslednjem zakonodajnem obdobju je bila s podpisom koalicijskega sporazuma med LDS in Slovensko ljudsko stranko (SLS) vzpostavljena koalicijska vlada. A LDS je posebej podpisala sporazum z Demokratično stranko upokojencev Slovenije (DeSUS) o podpori te stranke vladi, v njej pa je imela ministra brez resorja. V zakonodajnem obdobju 2000–2004 je bila oblikovana koalicijska vlada med štirimi strankami, a je LDS znova podpisala še posebni dogovor o sodelovanju v

⁴ Te koalicije so se oblikovale po volitvah, saj relativno nizek volilni prag (3 mandati oziroma približno 3,3% do leta 2000 in 4% po tem letu), ki je enak ne glede na to, ali politične stranke nastopajo na volitvah posamično ali oblikujejo predvolilno koalicijo, institucionalno ne spodbuja oblikovanja predvolilnih koalicij.

Tabela 1: VLADE V SLOVENIJI (1990–2018)

Predsednik vlade	Stranke v vladah	Začetek in konec delovanja vlad
Alojz Peterle	SKD, SKZ, ZS, SDSS, SDZ, LS	16. 5. 1990–14. 5. 1992
Janez Drnovšek	LDS, SDSS, ZS, SSS, DS	14. 5. 1992–25. 1. 1993
Janez Drnovšek	LDS, SKD, ZLSD, SDSS	25. 1. 1993–29. 3. 1994
Janez Drnovšek	LDS (+ Z-ESS, DS, SSS)*, SKD, ZLSD	29.3. 1994–31. 1. 1996
Janez Drnovšek	LDS (+ Z-ESS, DS, SSS)*, SKD	31. 1. 1996–27. 2. 1997
Janez Drnovšek	LDS, SLS, DeSUS	27. 2. 1997–7. 6. 2000
Andrej Bajuk	SLS + SKD, SDS	7. 6. 2000–30. 11. 2000
Janez Drnovšek	LDS, ZLSD, SLS + SKD, DeSUS, SMS	30. 11. 2000–19. 12. 2002
Anton Rop	LDS, ZLSD, SLS + SKD, DeSUS, SMS	19. 12. 2002–4. 4. 2004
Anton Rop	LDS, ZLSD, DeSUS, SMS	4. 4. 2004–3. 12. 2004
Janez Janša	SDS, NSi, SLS, DeSUS	3. 12. 2004–21. 11. 2008
Borut Pahor	SD, Zares, LDS, DeSUS	21. 11. 2008–9. 5. 2011
Borut Pahor	SD, Zares, LDS	9. 5. 2011–27. 6. 2011
Borut Pahor	SD, LDS	27. 6. 2011–10. 2. 2012
Janez Janša	SDS, NSi, SLS, DeSUS, DL	10. 2. 2012–23. 1. 2013
Janez Janša	SDS, NSi, SLS, DeSUS	23. 1. 2013–20. 3. 2013
Alenka Bratušek	PS (ZaAB), DeSUS, DL, SD	20. 3. 2013–18. 9. 2014
Miro Cerar	SMC, SD, DeSUS	18. 9. 2014–13. 9. 2018

Kratice strank: SKD = Slovenski krščanski demokrati; SLS (SKZ) = Slovenska ljudska stranka; SLS + SKD = Slovenska ljudska stranka in Slovenski krščanski demokrati (stranki sta se združili aprila 2000, nekaj mesecev kasneje pa se je stranka preimenovala v SLS); ZS = Zeleni Slovenije; SDZ = Slovenska demokratična zveza; LS = Liberalna stranka; DS = Demokratična stranka; SSS = Socialistična stranka Slovenije; LDS = Liberalno demokratska stranka, od leta 1994 naprej Liberalna demokracija Slovenije; SDS(S) = Socialdemokratska stranka Slovenije, od leta 2003 naprej Slovenska demokratska stranka; Z-ESS = Zeleni – Ekološko-socialna stranka; DeSUS = Demokratična stranka upokojujencev Slovenije; ZL(SD) = Združena lista (socialnih demokratov), od leta 2005 naprej Socialni demokrati (SD); SMS = Stranka mladih Slovenije; NSi = Nova Slovenija; Zares – Nova politika; DL = Državljska lista; PS = Pozitivna Slovenija; ZaAB = Zavezništvo Alenke Bratušek; SMC = Stranka Mira Cerarja, od leta 2015 naprej Stranka modernega centra.

V poševnem tisku so označene stranke, ki so imele sklenjene separatne sporazume z največjo vladno stranko.

V **kreplem tisku** so označene vlade, ki so končale svoj mandat zaradi rednih volitev.

Sivo so označene vlade s koalicijskim sporazumom.

* Marca 1994 se je LDS združila z Z-ESS in deli DS ter SSS.

Vir: lastni prikaz.

Drnovškovi vladi s Stranko mladih Slovenije (SMS), ki je dobila direktorja Urada za mladino. Na podlagi tega lahko rečemo, da so bile v Sloveniji oblikovane tudi hierarhične (ko so formalno nekateri partnerji bolj enakopravni in enakovredni kot drugi, saj imajo nekateri sklenjene sporazume z vsemi partnerji, posamezne stranke pa le z drugo posamezno stranko), in ne zgolj

horizontalne (v njih so vsi koalicijski partnerji formalno enakopravni in enakovredni) oblike vladnih koalicij.

Druga zanimivost slovenskih vladnih koalicij pa je, da slovenski strankarski sistem očitno pozna vsaj eno stranko, za katero lahko rečemo, da ima (skladno s Sartorijevo terminologijo) velik koalicijski potencial, čeprav je bila njena moč v parlamentu praviloma majhna (je imela malo poslancev). To je DeSUS, ki ves čas od svojega prvega samostojnega vstopa v parlament po volitvah leta 1996 sodeluje v vladnih koalicijah (izjema je bila le kratkotrajna Bajukova vlada).

Drago Zajc (2009: 447) zlasti za začetna leta oblikovanja vladnih koalicij v Sloveniji ugotavlja, da je v njih moč najti nekatere splošne vzorce, značilne za oblikovanje vladnih koalicij v državah Srednje in Vzhodne Evrope, a tudi nekatere posebnosti, ki so posledica posebne politične kulture in nekaterih vprašanj v zvezi s polpreteklo zgodovino. V pogledu ideološke sestave koalicijskih vlad pa je moč govoriti o dveh vzorcih oblikovanja vladnih koalicij v Sloveniji; obdobje 1990⁵-2004 je obdobje ideološko heterogenih vladnih koalicij, medtem ko obdobje po letu 2004 označuje obdobje oblikovanja bolj ideološko homogenih koalicijskih vlad, ki se izmenjujejo na oblasti (Zajc, 2009; Fink-Hafner, 2012).

Koalicijski sporazumi v Sloveniji

Vse vladne koalicije, z izjemo Demosove vlade (ki je imela pred volitvami podpisan sporazum o ustanovitvi Demosa) in dveh t.i. prehodnih vlad do volitev (prva Drnovškova in Bajukova vlada), so imele sklenjene koalicijske sporazume. Glede na že omenjene ugotovitve Strøma in Müllerja (1999) o pomenu pričakovanega trajanja delovanja vlade na verjetnost sklenitve sporazuma to ni presenetljivo.

Čeprav bi lahko pričakovali, da bodo izstopi posameznih strank iz vladnih koalicij med zakonodajnim obdobjem vodili k (delni) prilagoditvi oziroma spremembi izvorno oblikovanih koalicijskih sporazumov, temu ni bilo tako. Le ena vladna koalicija, ki pa je celo ohranila enako strankarsko sestavo, je po enem letu delovanja podpisala nov koalicijski sporazum (vlada pod vodstvom Bratuškove).

Analiza koalicijskih sporazumov v Sloveniji⁶ razkrije, da so bili koalicijski

⁵ Koalicija Demos je pogosto sicer označena kot ideološko homogena, a predvsem zato, ker so jo sestavljale novo oblikovane stranke. Dejansko so si bile te stranke ideološko zelo različne, tako kot tudi številne podobne široke koalicije v državah Srednje in Vzhodne Evrope na začetku demokratizacije (Prunk, 1992; Agh, 1998; Zajc, 2004; Cabada et al., 2014).

⁶ V analizo nismo vključili edinega sporazuma podpisanega pred volitvami, tj. sporazuma o ustanovitvi Demosa. Principi oblikovanja koalicijskih sporazumov se razlikujejo tako glede na čas njihovega oblikovanja (pred volitvami ali po njih) kot tudi namena – o ustanovitvi koalicije ali pa oblikovanju vladne koalicije.

sporazumi v 90. letih v pogledu števila besed bistveno krajši kot kasnejši. V primeru vladne koalicije pod vodstvom Bratuškove vidimo sicer pomemben upad dolžine koalicijskega sporazuma iz leta 2013 v primerjavi s preostalimi sporazumi po prelomu tisočletja. To je verjetno posledica zlasti razmeroma kratkega časa za pripravo koalicijskega sporazuma zaradi hitre odločitve o vložitvi konstruktivne nezaupnice zoper drugo vlado pod vodstvom Janše. Koalicijske stranke so morale v kontekstu resne ekonomske in fiskalne krize hitro poiskati najmanjše skupne imenovalce, še zlasti pri najbolj prioritarnih politikah. Res pa je bil drugi koalicijski sporazum iste vlade občutno daljši.

Tabela 2: DOLŽINA KOALICIJSKIH SPORAZUMOV V SLOVENIJI (ŠTEVILO BESED) IN DELEŽ JAVNOPOLITIČNEGA SKLOPA V NJIH

Koalicijski sporazum	Dolžina koalicijskih sporazumov	Delež javnopolitičnega sklopa
Drnovšek 1993	3.021*	2.298 (76,1 %)
Drnovšek 1997	5.635	3.633 (64,5 %)
Drnovšek 2000	32.234**	28.837 (89,5 %)
Janša 2004	27.723	26.129 (94,3 %)
Pahor 2008	30.929	28.151 (91,0 %)
Janša 2012	27.911***	25.093 (89,9 %)
Bratušek 2013	8.016	5.085 (63,4 %)
Bratušek 2014	13.387	9.097 (68,0 %)
Cerar 2014	27.421	22.605 (82,4 %)

* Tu sta všteta tudi dva aneksa, ne pa tudi separaten sporazum med LDS in ZLSD.

** Tu so vštete tudi priloge, ne pa separaten sporazum o sodelovanju med LDS in SMS.

*** Tu ni všteto besedilo Protokola koalicijskih poslanskih skupin.

Vir: lastni prikaz na podlagi analize koalicijskih sporazumov.

Ko pogledamo na sporazume v pogledu treh glavnih vsebinskih sklopov (javnopolitično področje, razdelitev položajev, določitev procedur in pravil delovanja), v njih najdemo vse tri sklope (Tabela 3). Izjemo v tem pogledu predstavlja koalicijski sporazum iz leta 1993, iz leta 2012 (tu so bila sicer določena merila za personalno sestavo vlade) ter oba sporazuma v času vladne koalicije pod vodstvom Bratuškove, ki razdelitve položajev med strankami neposredno ne omenjajo. Pa tudi sicer je ta sklop v ostalih koalicijskih sporazumih zelo kratek in gre dejansko bodisi za navedbo konkretnih oseb, ki bodo zasedla določene ministrske položaje (sporazumi iz let 1997, 2004, 2008), bodisi za razdelitev ministrstev po strankah (sporazuma iz let 2000 in 2014). Ker smo v Sloveniji na podlagi številnih razprav v javnosti in primerov o pomembnosti kadrovske politike ter ne nazadnje še vedno relativno velikemu državnemu (vsaj delnemu) lastništvu podjetij prepričani, da je kadrovska politika pomembno vprašanje v vladnih koalicijah, se zdi,

da ta sklop sporazuma koalicijske stranke želijo zadržati v določeni stopnji zasebnosti ali pa neformalnosti, kot sta v primeru sporazumov v zahodnoevropskih državah ugotovila že Strøm in Müller (1999).

Tabela 3: PRISOTNOST TREH GLAVNIH VSEBINSKIH SKLOPOV V KOALICIJSKIH SPORAZUMIH V SLOVENIJI

Koalicijski sporazum	Javnpolitično področje	Razdelitev položajev	Procedure delovanja
Drnovšek 1993	√	-	√
Drnovšek 1997	√	√	√
Drnovšek 2000	√	√	√
Janša 2004	√	√	√
Pahor 2008	√	√	√
Janša 2012	√	-	√
Bratušek 2013	√	-	√
Bratušek 2014	√	-	√
Cerar 2014	√	√	√

Vir: lastni prikaz na podlagi analize koalicijskih sporazumov.

Upošteva je predstavljeno ugotovitev raziskovalcev, da so koalicijski sporazumi prvenstveno javnpolitični paketi in javnpolitični dokumenti (De Winter et al., 2000: 329), lahko ugotovimo, da je tako tudi v Sloveniji, saj vsaj polovico posameznega sporazuma predstavlja ravno ta sklop, v nekaterih primerih (v sporazumih sklenjenih leta 2000, 2004, 2008 in 2012) pa je ta delež okoli 90%.

Verjetno lahko rečemo, da je bilo z razvojem in konsolidacijo večstrankarstva ter naraščanjem izkušenj s koalicijskim vladanjem moč pričakovati zmanjševanje abstrakcije pri obravnavi javnih politik in navedbah ciljev glede javnih politik. Če lahko za prva dva koalicijska sporazuma rečemo, da vsebujeta predvsem sklicevanje na posamezna področja politik in splošnejše cilje, ki naj bi bili doseženi, so od koalicijskega sporazuma leta 2000 naprej ta področja natančneje opredeljena, skupaj z navedbo konkretnih ukrepov, ki naj omogočijo izpolnitev postavljenih ciljev. Tu je še ena zanimivost v sporazumu iz leta 2000. V Prilogi 4 se je namreč vladna koalicija eksplicitno zavezala k usklajenemu delovanju pri obravnavi 202 predlogov zakonov, ki so že bili vloženi v parlamentarno proceduro (v sporazumu so pri vsaki konkretni navedbi v parlamentarno proceduro že vložena predloga zakona zapisali na primer: "koalicija bo zakon zavrnila", "koalicija bo zakon podprla", "vlada bo zakon umaknila iz procedure", "predlagatelj bo predlog zakona umaknil" ...). To lahko razložimo s tem, da je – glede na pravila zakonodajnega postopka (možnost t.i. posvojitve zakonodajnega predloga) in pa dejstvo, da je predhodno vladno koalicijo tudi vodila LDS, vlada

(ali pa poslanci LDS) pa je bila predlagateljica vsaj nekaterih zakonov, že vloženi v zakonodajno proceduro v mandatu 1992–1996 – šlo za nadaljevanje dela predhodne vlade, ki jo je vodil isti predsednik vlade (Drnovšek) ter največja vladna stranka.

Upošteva številne konflikte v slovenskih vladnih koalicijah, zaradi katerih so vladne stranke pogosto koalicijo tudi zapustile, je v vseh koalijskih sporazumih pričakovano, ne glede na njihovo dolžino, moč najti sklop o procedurah in pravilih delovanja, ki določajo tudi mehanizme, s pomočjo katerih vladne stranke regulirajo kompleksne vzorce sodelovanja in usklajevanja med koalijskimi partnerji, tudi preprečujejo oziroma zmanjšujejo možnost in razrešujejo konflikte. Če je sporazum iz leta 1993 v tem pogledu še skop, aneks sporazuma v bistveno večji meri določa oziroma spreminja ravno ta sklop sporazuma. To ni zelo veliko presenečenje, saj se je takrat že začelo obdobje vladnih koalicij, ki so bile opisane kot zelo naporne ideološko heterogene koalicije s številnimi notranjimi konflikti zaradi pogostega različnega delovanja koalijskih partnerjev (Zajc, 2009).

Večji poudarek določilom o procedurah in pravilih delovanja se zgodi s sporazumom iz leta 2000, naslednje obdobje porasta pozornosti temu področju pa je vidno s koalijskim sporazumom iz leta 2012. Na tem mestu velja posebej omeniti, da je bil v času druge Janševe vlade naknadno, ob že podpisanim koalijskim sporazumu, med vodji poslanskih skupin podpisan še poseben dokument z naslovom *Protokol koalijskih poslanskih skupin* (v obsegu 1.805 besed), ki zelo podrobno regulira kompleksne vzorce sodelovanja in usklajevanja med poslanci koalijskih strank oziroma temi poslanci in vlado. Sporazum iz leta 2004 poleg urejanja odnosov med strankami prvi izrazito izpostavi tudi koordinacijo med ministrstvi, ki jo najavi z obvezo, da bo “koalicija okrepila koordinacijo med ministrstvi in zagotavljala koherentno vodenje politike, saj mora vlada delovati enotno in ne kot zbir posameznih resornih politik” (Koalijska pogodba o sodelovanju v Vladi Republike Slovenije za mandat 2004–2008, 2004: 5).

S sporazumom iz leta 2012 se začne obdobje, ko sporazumi eksplicitno določajo vprašanja ali tematike, ki jih partnerji ne bodo odpirali.⁷ V sporazumih o vladnih koalicijah pod vodstvom Bratuškove lahko najdemo zelo podoben stavek⁸ oziroma v sporazumu iz leta 2014 (predsednik vlade Cerar), določilo, da “ta vlada in koalicija zato ne bosta odpirali tem, ki spodbujajo ideološki boj in ustvarjajo nove delitve ali na račun ranljivih skupin in

⁷ “Koalijski partnerji v okviru dela državnega zbora in vlade ne bomo odpirali vprašanj interpretacije polpretekle zgodovine (dogajanja v drugi svetovni vojni in po njej)” (Koalijska pogodba o sodelovanju v Vladi Republike Slovenije za mandat 2012–2015, 2012: 1).

⁸ “... dogajanja v času demokratizacije in osamosvojitve” (Dogovor o sodelovanju Pozitivne Slovenije, Socialnih demokratov, Državljske liste in Demokratične stranke upokojenecv Slovenije v Vladi Republike Slovenije, 2013: 6).

manjšin” (Koalijski sporazum o sodelovanju v Vladi Republike Slovenije za mandatno obdobje 2014–2018, 2014: 3). Ti razcepi so v Sloveniji konstantno prisotni in v strankarskem sistemu zelo pomembni (Fink-Hafner, 2012).

Že od leta 1993 pa v koalijskih sporazumih lahko zasledimo sicer različno oblikovane zaveze koalijskih partnerjev o odpovedovanju ali izogibanju javnemu nasprotovanju drugim koalijskim partnerjem in zlasti nasprotovanju vladni politiki oziroma vladnim odločitvam. Sčasoma postane praksa tudi, da se v koalijske sporazume vključi zagotovilo, da vladne stranke ne bodo vlagale interpelacij zoper ministre, niti nezaupnice vladi, prav tako pa tudi, da v času njihovega članstva v vladi ob teh vloženi mehanizmi nadzora nad delom vlade zanje ne bodo glasovale.

S sporazumom leta 2000 se v prakso delovanja vladnih koalicij uvede pregled oziroma ocena izvajanja koalijskega sporazuma (enkrat ali dvakrat letno). S sporazumom leta 2004 pa se formalizira tudi tedenska ali mesečna koordinacija predsednikov strank in vodij poslanskih skupin koalijskih partnerjev. Posebnost sporazumov pa je, denimo, določilo iz leta 2013, da bo predsednica vlade v roku enega leta vložila v državni zbor glasovanje o zaupnici.

Lahko rečemo, da dejansko vsi sporazumi vsebujejo načine in akterje regulacije kompleksnih vzorcev delovanja in usklajevanja med koalijskimi partnerji – to so t.i. koordinacije predsednikov strank (notranja arena regulacije delovanja in usklajevanja, saj so bili ti praviloma tudi člani vlade) in kooordinacije (vodij) poslanskih skupin (zunanja arena) oziroma koordinacija, v kateri sta delovali obe vrsti akterjev (mešana arena). Poleg teh načinov so pogosto omenjeni tudi razni sestanki, ki so lahko organizirani po principu javnopolitičnih področij, npr. med posameznimi ministri in poslanskimi skupinami ali med predstavniki vladnih strank glede na obravnavano vprašanje. Iz sporazumov je videti tudi, da je sčasoma postala zelo jasna skrb za ureditev procedur in načina zagotavljanja obveščenosti oziroma pretoka informacij med koalijskimi partnerji; dobra in obsežna formalizirana komunikacija je tako očitno videna kot pot zagotavljanja zaupanja med koalijskimi partnerji ter način, kako lahko partnerji preprečijo konflikte ali se jim v celoti izognejo. V nekaterih vladnih koalicijah je formalno določen tudi skrbnik koalijskega sporazuma, ki spremlja njegovo uresničevanje.

Analiza koalijskih sporazumov tako v Sloveniji pokaže, da je v sporazumih ves čas prisotna jasna težnja zlasti k preprečevanju ali zmanjševanju možnosti konfliktov, v manjši meri pa vnaprejšnja določitev mehanizmov razreševanja konfliktov med koalijskimi strankami – kar je tudi prevladujoč vzorec v evropskih državah (Andeweg in Timmermans, 2008). Ko pa je v koalijskih sporazumih govora o razrešitvi konfliktov, vidimo, da je njihovo razreševanje predvideno zlasti v mešani areni. Tako sporazumi iz let 1993, 1997, 2000, 2008, 2013 in oba sporazuma iz leta 2014 določajo, da

bodo vladne stranke sporazumno razreševale odprta vprašanja in morebitne spore na koordinaciji poslanskih skupin in koordinaciji predsednikov strank.

Sklep

Kot smo videli, so koalicijske vlade, tudi zaradi institucionalnih dejavnikov, norma v slovenski politiki. V tem pogledu je Slovenija zelo podobna evropskim državam, tako etabliranim (Blondel et al., 2007; Müller et al., 2008) kot tudi novim demokracijam (Cabada et al., 2014). Zlasti v zadnjih desetih letih je Slovenija postala podobna marsikateri državi v tej drugi skupini evropskih demokracij tudi v pogledu nestabilnosti strankarskega sistema, prav tako pa tudi v pogledu večje nestabilnosti vladnih koalicij (Cabada et al., 2014). Kot smo videli, je eden od mehanizmov, ki v številnih evropskih demokracijah (lahko) pripomore k zagotovitvi večje stabilnosti vladnih koalicij, oblikovanje koalicijskih sporazumov med (prihodnjimi) partnerji.

Analiza oblikovanja koalicijskih sporazumov je razkrila, da ima Slovenija tradicijo njihovega oblikovanja, ob čemer se jasno vidi, da so bila v prvih letih delovanja koalicijskih vlad to krajša besedila, kot je to značilno za kasnejša obdobja. V mednarodno primerjalnem pogledu to ni nič nenavadnega (De Winter et al., 2000). Prav tako Slovenija, kot smo videli v besedilu, ne odstopa od prevladujočega vzorca evropskih držav v pogledu vsebine koalicijskih sporazumov in izrazite prevlade javnopolitičnega področja v njih. Ne glede na obseg koalicijskih sporazumov se tudi stranke v Sloveniji očitno v vedno večji meri zavedajo, da so sporazumi vedno nepopolni dokumenti, ki vnaprej ne morejo predvideti vseh življenjskih preizkušenj, ki koalicijske vlade čakajo. Kot so izpostavili raziskovalci koalicijskih sporazumov v evropskih državah, so pogosto stranke skozi leta same izkusile ali videle, kako posamezni partnerji zaradi raznovrstnih konfliktov zapuščajo koalicijske vlade oziroma s kakšnimi težavami reguliranja kompleksnih vzorcev sodelovanja in usklajevanja so se spopadali koalicijski partnerji. Tako je bilo tudi v Sloveniji, zato ne preseneča, da se je skozi čas in z izkušnjami s koalicijskimi vladami v koalicijskih sporazumih v vedno večji meri odrazilo zavedanje o pomenu mehanizmov preprečevanja oziroma zmanjševanja možnosti in razreševanja konfliktov med partnerji, s katerimi si koalicijski partnerji prizadevajo za usklajeno delovanje tudi pri zadevah, ki niso bile dorečene v sporazumu. Porast formalizacije reguliranja delovanja vladne koalicije tako v vladni kot tudi parlamentarni areni je viden zlasti od sporazuma leta 2012 naprej, ko se pojavijo nekateri dodatni mehanizmi preprečevanja oziroma zmanjševanja možnosti konfliktnih situacij. Po drugi strani pa bistvenega porasta formalnih mehanizmov razreševanja konfliktov v sporazumih skozi čas ni zaslediti.

Rečemo lahko, da pričujoči prispevek ponuja nekatera spoznanja o koalicijskih sporazumih v Sloveniji. Še vedno pa se odpira niz dodatnih vprašanj, med njimi, recimo, tudi potreba po poglobljenem raziskovanju o vlogi in pomenu teh sporazumov za delovanje in obstoj vladnih koalicij, s čimer bi lahko konkretnje ocenili tudi njihovo dejansko pomembnost ter ugotovili, ali so zgolj prazne črke na papirju (kot je občasno slišati iz različnih javnosti) ali pa (pomembno) pripomorejo k delovanju, upravljanju in življenju koalicijskih vlad.

LITERATURA

- Ágh, Atilla (1998): *The Politics of Central Europe*. London: Sage Publications.
- Andeweg, Rudy B. (1988): Centrifugal Forces and Collective Decision-Making: The Case of the Dutch Cabinet. *European Journal of Political Research* 16 (2): 125–51.
- Andeweg, Rudy B. in Arco Timmermans (2008): *Conflict Management in Coalition Government*. V: Kaare Strøm (ur.), Wolfgang C. Müller (ur.) in Torbjörn Bergman (ur.), *Cabinets and Coalition Bargaining: The Democratic Life Cycle in Western Europe*, 269–300. Oxford: Oxford University Press.
- Blondel, Jean, Ferdinand Müller-Rommel in Darina Malova et al. (2007): *Governing New European Democracies*. Hampshire, New York: Palgrave Macmillan.
- Bowler, Shaun, Thomas Bräuning, Marc Debus in Indridi H. Indridason (2016): Let's Just Agree to Disagree: Dispute Resolution Mechanisms in Coalition Agreements. *The Journal of Politics* 78 (4): 1264–78.
- Cabada, Ladislav, Vit Hloušek in Petr Jurek (2014): *Party Systems in East Central Europe*. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth: Lexington Books.
- Duverger, Maurice (1986): *Duverger's Law: Forty Years Later*. V: Bernard Grofman (ur.) in Arend Lijphart (ur.), *Electoral Laws and Their Political Consequences*, 69–84. New York: Agathon Press.
- De Winter, Lieven, Arco Timmermans in Patrick Dumont (2000): *Belgium: On Government Agreements, Evangelists, Followers and Heretics*. V: Wolfgang C. Müller (ur.) in Kaare Strøm (ur.), *Coalition Governments in Western Europe*, 300–55. Oxford: Oxford University Press.
- Fink-Hafner, Danica (2012): *Značilnosti razvoja strankarskega sistema v Sloveniji*. V: Janko Prunk (ur.) in Tomaž Deželan (ur.), *Dvajset let slovenske države, 193–213*. Maribor: Aristej.
- Indridason, Indridi H. in Gunnar Helgi Kristinsson (2013): Making Words Count: Coalition Agreements and Cabinet Management. *European Journal of Political Research* 52 (6): 822–46.
- Krašovec, Alenka in Ladislav Cabada (2013): Kako smo si različni: Značilnosti vladnih koalicij v Sloveniji, Češki republiki in na Slovaškem. *Teorija in praksa* 50 (5/6): 717–35.
- Krauss, Svenja (2018): Stability through Control? The Influence of Coalition Agreements on the Stability of Coalition Cabinets. *West European Politics* 41 (6): 1282–1304.
- Laver, Michael in Norman Schofield (1990): *Multiparty Government: The Politics of Coalition in Europe* Oxford: Oxford University Press.

- Moury, Catherine in Arco Timmermans (2013): Inter-Party Conflict Management in Coalition Governments: Analyzing the Role of Coalition Agreements in Belgium, Germany, Italy and the Netherlands. *Politics and Governance* 1 (2): 117–31.
- Müller, Wolfgang C. in Kaare Strøm (2000): Conclusion: Coalition Governance in Western Europe. V: Wolfgang C. Müller (ur.) in Kaare Strøm (ur.), *Coalition Governments in Western Europe*, 559–92. Oxford: Oxford University Press.
- Müller, Wolfgang C., Torbjörn Bergman in Kaare Strøm (2008): Coalition Theory and Cabinet Governance: An Introduction. V: Wolfgang C. Müller (ur.) in Torbjörn Bergman (ur.), *Cabinets and Coalition Bargaining: The Democratic Life Cycle in Western Europe*, 1–50. Oxford: Oxford University Press.
- Müller, Wolfgang C. in Kaare Strøm (2008): Coalition Agreements and Cabinet Governance. V: Kaare Strøm (ur.), Wolfgang C. Müller (ur.) in Torbjörn Bergman (ur.), *Cabinets and Coalition Bargaining: The Democratic Life Cycle in Western Europe*, 159–99. Oxford: Oxford University Press.
- Norris, Pippa (2004): *Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behaviour*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Prunk, Janko (1992): *Slovenski narodni vzpon*. Ljubljana: DZS.
- Prunk, Janko (2006): *Parlamentarna izkušnja Slovencev*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Strøm, Kaare in Wolfgang C. Müller (1999): The Keys to Togetherness: Coalition Agreements in Parliamentary Democracies. *The Journal of Legislative Studies* 5 (3): 255–82.
- Timmermans, Arco (1998): Conflicts, Agreements, and Coalition Governance. *Acta Politica* 33 (4): 409–432.
- Timmermans, Arco (2003): *High Politics in the Low Countries: An Empirical Study of Coalition Agreements in Belgium and the Netherlands*. Aldersholt, Burlington: Ashgate.
- Timmermans, Arco (2006): Standing Apart and Sitting Together: Enforcing Coalition Agreements in Multi-Party Systems. *European Journal of Political Research* 45 (2): 263–83.
- Timmermans, Arco in Rudy B. Andeweg (2000): The Netherlands: Still the Politics of Accommodation? V: Wolfgang C. Müller (ur.) in Kaare Strøm (ur.), *Coalition Governments in Western Europe*, 356–98. Oxford: Oxford University Press.
- Timmermans, Arco in Catherine Moury (2006): Coalition Governance in Belgium and The Netherlands: Rising Government Stability Against all Electoral Odds. *Acta Politica* 41 (4): 389–407.
- Zajc, Drago (2004): *Razvoj parlamentarizma: funkcije sodobnih parlamentov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Zajc, Drago (2009): *Modeli oblikovanja koalicij in koalicijskih vlad v Sloveniji*. *Teorija in praksa* 46 (4): 445–63.

VIRI

Dogovor o sodelovanju Pozitivne Slovenije, Socialnih demokratov, Državlanske liste in Demokratične stranke upokoencev Slovenije v Vladi Republike Slovenije (2013). Zasebni arhiv avtorjev.

- Dogovor o sodelovanju Pozitivne Slovenije, Socialnih demokratov, Državlanske liste in Demokratične stranke upokojencev Slovenije v Vladi Republike Slovenije za obdobje 2014–2015 (2014). Zasebni arhiv avtorjev.
- Koalicijska pogodba o sodelovanju v Vladi Republike Slovenije za mandat 2004–2008 (2004). Zasebni arhiv avtorjev.
- Koalicijska pogodba o sodelovanju v Vladi Republike Slovenije za mandat 2012–2015 (2012). Zasebni arhiv avtorjev.
- Koalicijski sporazum o sodelovanju v Vladi Republike Slovenije (2000). Zasebni arhiv avtorjev.
- Koalicijski sporazum o sodelovanju v Vladi Republike Slovenije za mandat 2008–2012 (2008). Zasebni arhiv avtorjev.
- Koalicijski sporazum o sodelovanju v Vladi Republike Slovenije za mandatno obdobje 2014–2018 (2014). Zasebni arhiv avtorjev.
- Medstrankarski sporazum o delovanju strank vladne koalicije in njihovih ministrov v vladi mandatarja dr. Janeza Drnovška (1993). Zasebni arhiv avtorjev.
- Sporazum o sodelovanju Liberalne demokracije Slovenije in Slovenske ljudske stranke v Vladi Republike Slovenije (1997). Zasebni arhiv avtorjev.